

بسم الله الرحمن الرحيم

طراحی آینده بر اساس روش تحلیل لایه های علی (CLA)

محمدحسین افشاری^۱

چکیده

شوق انسان به دانستن آینده از قدیم الایام وجود داشته است. از همین روی تلاش برای کشف آن را می توان از دوران باستان تا زمان کنونی که در آن زیست می کنیم، مشاهده کرد.

برخی از اندیشمندان در حوزه علوم انسانی برآنند که سخن گفتن از آینده را در قالب گزاره های علمی بیان کنند و آینده مطلوب را به تصویر کشیده و آن را محقق کنند. از همین روی دانش آینده پژوهی گام در میان نهاده است و متکفل تدوین آن گشته است.

روش تحلیل لایه های علی به عنوان یکی از روش های ترسیم آینده با بررسی عوامل موثر اجتماعی در شکل دهی به جامعه، می تواند، راهی مطلوب در تدوین آن باشد. از همین روی پژوهشگر برآن است که به معرفی این روش پژوهشی بپردازد.

کلیدواژه: آینده پژوهی، تحلیل لایه های علی، سهیل عنایت الله، CLA.

مقدمه

پژوهش^۲، فعالیت منظمی که به یافتن مسائل معین می انجامد، اعم از آنکه حاصل آن بنیادی^۳ یا کاربردی^۴ باشد به عبارت دیگر، یک فرآیند برنامه ریزی و نظام مند شده ای در جهت پی بردن به مسائل ناشناخته و یا فهم عمیق مسایل می باشد و روش تحقیق^۵ به شیوه جستجو و چگونگی دستیابی به هدف تحقیق یا راه حل یک مساله گفته می شود. در روش تحقیق عمده هدف عبارت است از جمع آوری داده ها و تبدیل آنها به یافته هایی که در شناخت و یا حل مساله به کار گرفته شود.

از همین روی نمی توان پژوهشی علمی ای را یافت که خود را بی نیاز از روش و ویژگی روشمندی در پژوهش بداند. امروزه در حوزه علوم انسانی، علوم اجتماعی و آینده نگری^۶ روش های گوناگونی را در حل مسائل

۱. دانش پژوه مقطع کارشناسی ارشد رشته مدیریت راهبردی فرهنگ

2. Research
3. Fundamental
4. Applied

۵. نادر سیف نراقی، روش های تحقیق در علوم انسانی، اول، تهران: نشر مولف، ۱۳۵۹، ص ۱۱.

6. Methodology
7. Future Study

اجتماعی و تدوین آینده به کار می گیرند. یکی از جدیدترین و کارآمدترین این روش ها، روش تحلیل لایه های علی است که در این پژوهش از این روش بهره گرفته شده است.

تحلیل لایه های علی روشی است که در اوایل دهه ۱۹۹۰ میلادی گسترش یافت و نخستین بار در مقاله ای با نام «آینده های ارتباطات»^۱ در مجله فیوچرز^۲ منتشر شد.^۳ روش تحلیل لایه های علی (CLA)^۴ یک روش مبتنی بر آینده است که سهیل عنایت الله^۵، آینده پژوه پاکستانی الاصل اهل استرالیا، استاد مدعو دانشگاه تامکینگ^۶ تایوان و عضو هیات علمی مرکز استراتژی مطالعات سیاسی «برونئی دارالسلام» به عنوان مبدع آن شناخته می شود که به عنوان نخستین نظریه و روش جدید و عمده آینده پژوهی پس از روش دلفی در چهل سال گذشته است.^۷ خوزه راموس معتقدست که سرگذشت و زندگی سهیل عنایت الله، تاثیر مهمی بر این روش نهاده است.^۸

روش تحلیل لایه های علی

در مقاله «آینده های ارتباطات» سهیل عنایت الله از رویکرد فراساختارگرایی افرادی مانند میشل فوکو^۹ و مایکل شیپرو^{۱۰} در شناسایی و تحلیل شکل دهنده به آینده تاثیر گرفت^{۱۱} و توانست به تدریج در ویرایش های بعدی این

1. The Futures of Communication

2. Futures

۳. سهیل عنایت الله و ایوانامیلو بیچ، آینده پژوهی با روش تحلیل لایه ای علی ها، مترجم: مهدی مبصری و دیگران، اول، تهران: نشر شکیب، بی تا، پیشگفتار.

4. Causal Layered Analysis

5. Sohail Inayatullah

6. Tampking University

7. J.Dator, 'Theories, Methods and Approach to Teaching Future Studies; A backward glance', Keynote speech, Tamkang university; international conference on Teaching Future Studies, November, 2002. PP 5-7.

8. Jose M. Ramos, "Transcendence of a Method: the story of Causal Layered Analysis". In Inayatullah, S.(Ed.). The Causal Layered Analysis reader, Taipei: Tamkang University Publication, 2014, PP 3-8.

9. Michel Foucault

10. Michael Shapiro

11. Sohail Inayatullah, 'Causal Layered Analysis: Poststructuralism as Methods', Futures, vol 30, No 8, 1998, pp 815-829.

نوشتار نظریه خود رهیافت تجربی و تفسیری را به کار گیرد که در نهایت امر، در کتاب «پرسش از آینده»^۱ مدعی آن شد که روش لایه های علی دستاوردی تلفیقی از سه نوع آینده پژوهی تجربی،^۲ تفسیری^۳ و انتقادی^۴ است.^۵

روش تحلیل لایه های علی به دنبال حرکت در فراسوی ظاهری پژوهش های متعارف علوم اجتماعی و روش های پیش بینی^۶ است، این امر بدان علت است که روش های متعارف در اغلب موارد قادر به شکافتن و طرح مسائل گفتمان ها و نمونه آرمانی و اسطوره ها نیستند،^۷ در حالیکه شاید بخش مهمی از روند شناخت و حل مسائل اجتماعی وابسته به فهم این سطوح می باشد. این روش و یا نظریه به دنبال آن است که با ترکیب و یکپارچه سازی دیدگاه های تجربی، تعبیری، انتقادی و یادگیری حین عمل، خود را به عنوان یک روش تحلیلی در حوزه آینده پژوهی قرار دهد^۸ و در تلاش است که به منظور شناخت «واقعیت»، چارچوب های معرفت شناختی و روش شناختی متفاوت، به طور همسنگ دیده شود.^۹

پژوهشگری که این روش را برمی گزیند، به دنبال کاوش در زیر نشانه های ظاهری و سطحی یک موضوع برای کشف بنای سیستمی، ساختاری و جهان بینی آن موضوع است. روش تحلیل لایه های علی این توان را به پژوهشگر می دهد که به حفاری در زیر گزارش سطحی احساسات و واکنش ها برای کشف دیدگاه ها و بینش هایی که اغلب ناخودآگاه و بیان نشده هستند را می دهد.^{۱۰} به بیان دیگر، این روش، فرصت های زیادی را برای انعکاس، درک و تفکر جدید فراهم می نماید و از نقطه نظر ترکیبی، در این روش تمایل زیاد بر عوامل فرهنگی است تا عوامل توسعه فردی.^{۱۱}

1. Questioning the Future

2. Empirical

3. Interpretive

4. Critical

5. Sohail Inayatullah, The Causal Layered Analysis (CLA) Reader theory and case study of an Integrative and Transformative Methodology. Tamkang University, 2007, PP 6-7.

6. Predicting

7. Sohail Inayatullah, 2007, P 8.

۸. سهیل عنایت الله، تحلیل لایه لایه ای علت ها (نظریه و مورد کاوی های یک روش شناسی یکپارچه و متحول ساز آینده پژوهی - مجموعه مقالات)، مترجم: مسعود منزوی، دوم، تهران: موسسه آموزشی و تحقیقاتی صنایع دفاعی، ۱۳۹۵، ص ۹.

۹. محمد حسینی مقدم، کاربرد آینده پژوهی در علوم سیاسی با تکیه بر روش تحلیل لایه لایه علت ها، مجله رهیافت های سیاسی و بین المللی، پائیز ۸۹، شماره ۲۳، ص ۱۷۵.

10. Maree, Conway, Using Causal Layered Analysis to Explore the Relationship Between Academics and Administrators in Universities, Journal of Futures Studies, 17(2),2002, p. 41.

11. Richard A. Slaughter, Integral Futures Methodologies, Special issue of Futures, Vol. 40, No. 2,2008, pp. 36-47

جایگاه تحلیل لایه های علی در آینده نگری

الف) آینده پژوهی

ضرورت تصویر آینده^۱ تا آن حد است که آینده پژوهانی همچون جیمز دیتور و فرد پُلاک بر این عقیده هستند که تصویر آینده، سنگ زیربنای آینده پژوهی است و در صورتی که سازمان، و آن ملت و تمدنی که تصویری از آینده خود نداشته باشند، به ناچار محکوم به شکست هستند.^۲

آینده پژوهی^۳، «کار فکری منظمی است مشتمل بر نگاه کردن به سوی آینده نه چندان نزدیک به منظور سعی در پیش بینی آینده»^۴، به عبارت دیگر در آینده پژوهی به دنبال مطالعه نظام مند، کشف، ابداع، ارائه، آزمون و ارزیابی آینده های ممکن، محتمل و مطلوب است. آینده پژوهی انتخاب های مختلفی را راجع به آینده پیش روی افراد و سازمان ها قرار می دهد و در انتخاب و پی ریزی مطلوب ترین آینده به آنان کمک می کند.^۵ به گفته وندل بل^۶ (آینده پژوه آمریکایی)، آینده پژوهی دانش و هنری است که به انسان مدد می رساند تا وقایع، فرصت ها و تهدیدهای آینده را به خوبی شناسایی کند و از بین آینده های ممکن و محتمل و باورکردنی به گزینش هوشمندانه آینده مطلوب بپردازد.^۷

اما سهیل عنایت الله، معتقدست که مطالعه نظام مند در آینده پژوهی امری فراتر از مطالعه نظام مند آینده های ممکن، محتمل و مطلوب است، بلکه آینده پژوهی به دنبال شناسایی جهان بینی ها و اسطوره هایی است که به هر آینده شکل می دهد.^۸

از جمله اهدافی که برای آینده پژوهی بیان شده است می توان به:

1. image of future

2. James Dator,(ed) ,Futures Studies in Higher education: Advancing Futures, Wesport CT: Praeger, 2002, pp 10-11.

به نقل از: محمدحسینی مقدم، ص ۱۷۱.

3. Future Studies

۴. آلن بیرو، فرهنگ علوم اجتماعی، مترجم: باقر ساروخانی، اول، تهران: انتشارات کیهان، ۱۳۶۷، ص ۳۰۹.

۵. محمدحسین مقدم، ص ۱۷۰.

6. Wendell Bell

۷. امیرهوشنگ حیدری، آینده پژوهی، مجله اطلاعات و ارتباطات و دانش سیاسی، ۱۳۹۳، ش ۱۹۶، ص ۷۰.

8. Sohail Inayatullah, Questioning the Future: Methods and Tools for Organizational and Societal Transformation, Tamkang University Press: Graduate Institute of Futures Studies, 2007, p 1.

(۱) شناخت و درک صحیح از مسائل نوظهور و جدید و یا مقابله با آنها.

- (۱) انجام برنامه ریزی های بلند مدت و کوتاه مدت و پیشگیری از نتایج زیان بار رویدادهای پیش بینی نشده.
- (۲) تهیه و تنظیم قواعدی برای تحولاتی که در آینده اتفاق می افتد و بر اساس آینده شناسی قابل پیش بینی هستند.
- (۳) مطالعه و تحقیق در خصوص رشد فناوری در آینده و بهره گیری از آنها به منظور دستیابی به مرزهای دانش و هدایت این دانش در جهت انجام تحقیقات بنیادی.
- (۴) جهت دهی فناوری های آینده به منظور دستیابی به اهداف ملی و کلان کشور.
- (۵) پرهیز از گام نهادن به محیط پرخطر و ناشناخته آینده.
- (۶) پذیرش و درک اهمیت ایده ها، ارزش ها و نگرش های مثبت گذشته و حال در خلق و ایجاد آینده در جهان برتر.
- (۷) ایجاد آینده ای برتر و مطلوب که احتمال وقوع آن بیشتر است.
- (۸) پدیدآوردن نگرشی سیستماتیک و منظم و منطقی به تحولات آتی که در زندگی انسان ها اثر مستقیم دارد.^۱

(ب) روش های مختلف آینده پژوهی

امروزه ۶ روش در آینده پژوهی وجود دارد که تحلیل لایه های علی یکی از این روش ها می باشد. بقیه روش های تحلیل آینده پژوهی عبارتند از:

- (۱) سناریوها^۲: داستانی است که رویدادهای آینده را با استفاده از روابط علی و منطقی به رویدادهای امروز جهان پیوند می زند. در سراسر این داستان تصمیم ها و رویدادها و پیامدهای مهم آنها به تصویر کشیده می شود.^۳

۱. حجت الله مرادی پور، مهدی نوروزیان، آینده پژوهی، مفاهیم و روش ها، فصلنامه رهیافت، شماره ۳۶، ۱۳۸۴، صص ۴۶-۴۷.

2. Scenarios

۳. مرضیه فخرایی و مرضیه کیقبادی، نگاهی به روش های آینده پژوهی (معرفی شش تکنیک مهم و پرکاربرد در آینده پژوهی)، اول، تهران، آینده پژوه، ۱۳۹۳، ص ۱۶.

۲) **دلفی**^۱: به یک معنا این روش، یک بحث کنترل شده است. در این روش دیدگاه های بسیار متفاوت، همراه را با دلایل آنها و همچنین بازخورد نظرات در محیطی توأم با آرامش و به دور از عصبانیت یا حب و بغض مطرح و گردآوری می شود.^۲

۳) **تحلیل موضوعات نوپدید**^۳ (مبتنی بر علوم اجتماعی تجربی): شناسایی و تحلیل روندها، یکی از روش ها و ابزارهای مهم آینده پژوهی اکتشافی است که در واقع نخستین و مهم ترین گام در آینده پژوهی اکتشافی یا پیش بینی به شمار می آید که این روش هم به طور مستقل و هم به عنوان پیش نیاز در برخی از روش های دیگر آینده پژوهی مورد استفاده قرار می گیرد.^۴

۴) **پویش محیطی**: این روش ورودی اصلی آینده پژوهی است که اطلاعات مهم و اولیه را برای مطالعه آینده های محتمل گردآوری می کند.^۵

۵) **چشم اندازپردازی**: در این روش به جای کشف و پیش بینی آینده های محتمل، آینده ای مرجح را تصور و تجسم می کنند و هدف غائی آن خلق آینده مطلوب از طریق هدف گذاری، برنامه ریزی و اقدامات درست امروز است.^۶

آنچه در آینده پژوهی مهم است، تحول آینده برای ساختن جهانی پایدار است، گرچه مطالعه آینده نیز جزو اهداف او نیز می باشد.

تحلیل لایه های علی به عنوان جدیدترین روش آینده پژوهی، روش است که تمامی دیدگاه های دیگر را معتبر می شناسد و سعی در به کارگیری آنها دارد ولی در کنار آن جهان بینی و اسطوره ها را نیز در نقش آفرینی آینده پژوهی یک امر مهم می داند. این روش، حرکت در بین سطوح چهارگانه ای که در ادامه بدان ها خواهیم پرداخت، درک عمیق تری از موضوع مورد نظر ایجاد می کند و آنچه که عنایت الله بُعد تحولی می نامد را مورد توجه قرار می دهد. این امر برای ساختار شکنی که از طریق آن آینده بدیل بتوانند مورد بررسی قرار بگیرند و آینده های مطلوب، خلق شوند، صورت می گیرد.

1. Delphi

۲. همان، ص ۸۱.

3. Emerging Issues Analysis

۴. همان، ص ۹۵.

۵. همان، ص ۱۰۴.

۶. همان، ص ۱۰۹.

روش تحلیل لایه های علی ارتباط کمتری با پیش بینی یک آینده خاص دارد و بیشتر به دنبال رمزگشایی از حال و گذشته، جهت خلق آینده های بدیل است و تمرکز کمتری به فضای افقی آینده دارد.^۱

خاستگاه تحلیل لایه های علی

روش تحلیل لایه های علی تا حد زیادی می توان نشأت گرفته از ۴ نظریه زیر دانست:

(۱) نظریات پسا ساختارگرایی فوکو: تحلیل لایه های علی عمدتاً الهام گرفته از تفکر پسا ساختاری و انتقادی

به ویژه میشل فوکو می باشد.^۲

(۲) نظریه تاریخ کلان یوهان گالتونگ^۳: بنابر دیدگاه او، به منظور درک واقعی روابط بین المللی باید به

سطحی فراتر از مواضع رسمی و ملی برسیم و آنها را بر اساس ریشه های تمدنی شان درک کنیم.^۴

(۳) نظریه لایه لایه بودن ذهن «پی آر ساکار»^۵: ساکار بر این عقیده است که مفهوم واقعیت به صورت

ساختاری عمودی بسیار مناسب تر از مفهوم پسا ساختاری گفتمان های افقی بدیل است. ذهن، در این

نظریه دارای لایه هایی است و حرکت در بین لایه ها یک فرآیند روشنگری اخلاقی و فکری است.

حقایقی وقتی به درستی شناخته می شود که حرکت عمیق تر در ذهن صورت گیرد.^۶

(۴) نظریه نوع شناسی آینده پژوهی «ریچارد اسلاتر»^۷: اسلاتر، آینده پژوهی را به سه نوع عامه پسند، حل

مساله و معرفت شناختی تقسیم می کند و قائل است که می توان با استفاده از نوع شناسی های مختلف

به یک روش شناسی رسید.^۸

۱. سهیل عنایت الله، تحلیل لایه لایه ای علت ها، ص ۱۰-۱۱.

2. Chris Riedy, An Integral extension of causal layered analysis, Futures, 40, 2008, pp 151.

3. Johan Galtung

۴. علی الله قنبری، بررسی موضوع مهاجرت به تهران با استفاده از روش تحلیل لایه لایه علی، فصلنامه آینده پژوهی مدیریت، شماره ۱۰۲، ص

۳۳.

5. P.R. Sarkar

۶. علی الله قنبری، ص ۳۴.

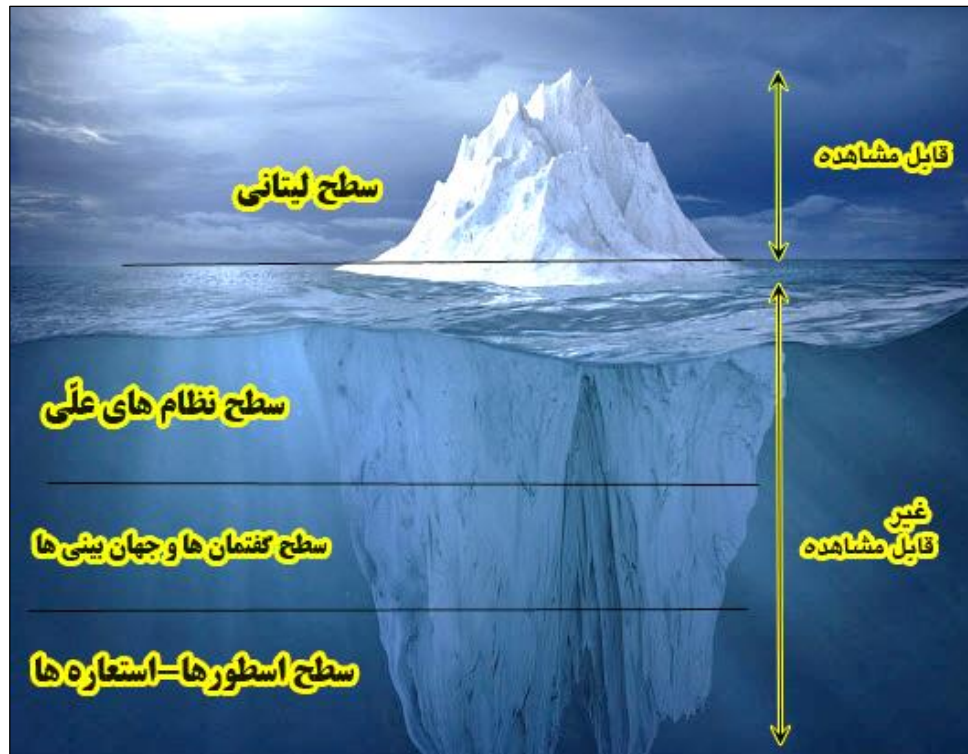
7. Richard Slaughter

۸. همان.

سطوح تحلیل لایه های علی

لایه بندی، روشی است که در تحلیل لایه های علی به عنوان نخستین گام قرار می گیرد. لایه بندی به طور بالقوه این توان را دارد که به بالاترین کیفیت آینده نگری منجر شود. لایه ها از این روی مهم هستند که ابعاد چندگانه ای برای واقعیت اجتماعی وجود دارند که در سطوح معرفت شناختی مختلف عمل می کنند. برخی از این سطوح کم عمق و برخی دیگر عمیق هستند. باید توجه داشت که این سطح بندی بر اساس درستی و یا نادرستی نیست بلکه بهترین توصیف برای آنها، سطحی یا عمقی بودن آنهاست.^۱

این سطح بندی را می توان در مدل استعاری کوه یخ^۲ ترسیم کرد. بخشی از کوه یخ که در بیرون از آب هست، رویدادهای درک شده در جهان خارج را به سادگی به عنوان بخش قابل مشاهده بیان می کند که بخش کوچکی از آن کوه یخ است و بخش بسیار بزرگتر این کوه یخ که در زیر آب پنهان شده، بخش های ناپیدای این رویدادهای و مسائل خارجی است. بر اساس تقسیم بندی سطوح چهارگانه، ترسیم کوه یخ در نگاه سهیل عنایت الله به صورت زیر می باشد:

۱. همان، ص ۲۹.

به طور کلی، این روش در گام نخست، به بافت مساله (چارچوب مساله و خلق راه حل ها)، سپس سطوح افقی (شناسایی مساله) و در گام بعد به سطوح عمودی در چهار سطح لیتانی (توصیف رسمی و عمودی موضوع مورد مطالعه)، نظامات علی، گفتمان ها و جهان بینی و در نهایت تحلیل اسطوره ها و استعاره ها می پردازد. این گام ها می تواند در نهایت موجب گسترش دامنه و پرباری سناریوهای آینده پژوهی، اخذ دیدگاه های مختلف، نفوذ به لایه های زیرین و در نهایت طرح مباحث عمیق شود.^۱

بر اساس جایگاه هر سطح نیز سناریوها متفاوت خواهد بود. سناریوهایی که در سطح لیتانی، ابزاری، سناریوهای سطح علی، سیاست محور و سناریوهای سطح گفتمان ها و جهان بینی ها، به درک تفاوت بنیادین گرایش دارند. سناریوهایی هم که در سطح اسطوره ها و استعاره ها تدوین می گردد، متمایزند و این تمایز، از طریق یک شعر، داستان، تصویر صورت می گیرد.^۲

چهار سطوح تحلیل لایه های علی عبارتند از:

(۱) سطح لیتانی^۳: این سطح نخستین سطح

در تحلیل لایه های علی می باشد که

لایه های ظاهری موضوع مورد نظر،

مورد بررسی و بحث قرار می گیرد. در

این سطح، روندهای کمی، مشکلات و

مسائلی که اغلب بنا به دلایل سیاسی در

مورد آنها اغراق شده و معمولاً رسانه ای

شده، سخن به میان آورده می شود. غالباً اینگونه است که نسبت به این مسائل یک حس ناتوانی، انفعال،

۱. سهیل عنایت الله، تحلیل لایه لایه ای علت ها، مقدمه کتاب.

۲. همان.

۳. نام های دیگری که برای این سطح بیان شده است، عبارتند از: عینی، کمی و سطحی.

انتظار از دیگران، در این مسائل دیده می شود. برای درک این لایه نیاز به تحلیل های عمیقی نمی باشد و فرض ها نیز به ندرت مورد پرسش قرار می گیرند.^۱

این سطح از تحلیل، بیشتر با اعداد و ارقام سرکار دارد و روندها در آن به صورت کمی می باشد. اگر آینده پژوهی در این سطح بماند، آسیب های بسیاری را به همراه خواهد داشت. از جمله این آسیب ها می توان به این موارد اشاره کرد: سطح نگری و ظاهری بینی، محدود شدن قدرت تفکر و تحلیل در چارچوب های موجود، پذیرفتن وضع موجود به عنوان واقعیتی انکار ناپذیر، اغراق گویی و ساده انگاری درباره آینده که در نهایت ثمره آن: ایجاد فضای بدبینی و ترس و یا خوش بینی افراطی نسبت به آینده، ایجاد احساس بی تفاوتی و انفعال در مقابل آینده، تجسم و پی ریزی آینده ای همچون امروز و مصادره آینده توسط قدرت های حاکم است.^۲

(۲) **سطح نظام های علی^۳:** در این سطح، علل و عوامل بروز موضوعات مورد بررسی قرار می گیرد. در این سطح، تحلیل گر، یک قدم به تحلیل ریشه ای موضوعات نزدیک تر می شود.

این سطح با عواملی همچون عوامل اجتماعی، فناورانه، اقتصادی، سیاسی، زیست محیطی و تاریخی در ارتباط است و تعبیر آن مبتنی بر داده های کمی است. این نوع تحلیل معمولاً توسط موسسات سیاسی ارائه شده و به صورت سرمقاله در روزنامه ها یا نشریاتی که کاملاً دانشگاهی نیستند، منتشر می شود. نقش دولت ها و سایر بازیگران و منافع آنها در اغلب موارد در این سطح مورد اکتشاف قرار می گیرد.^۴ تحلیل گر، با ورود به این سطح می آموزد که نباید به موضوعات سطحی نگاه کند و باید برای حل مسائل به لایه های زیرین در پیدایی آن مساله توجه داشته باشد.

(۳) **سطح گفتمان ها-جهان بینی ها:**^۵ در این سطح، آینده پژوهان وارد تفکر پساساختاری و فضای آینده پژوهی انتقادی می شوند و در واقع چارچوب ها و دیدگاه های موجود را زیرسؤال می برند.^۶

۱. سهیل عنایت الله، تحلیل لایه لایه ای علت ها، صص ۲۹-۳۰.

۲. ریچارداسلاتر، نواندیشی برای هزاره ی نوین: مفاهیم، روش ها و ایده های آینده پژوهی، مترجمان: سیداحمد ابراهیمی و عقیل ملکی فر، اول، تهران: موسسه آموزشی و تحقیقاتی صنایع دفاعی، ۱۳۸۶، ص ۱۸۸.

۳. نام دیگر این سطح، نظام اجتماعی یا علل سیستمی نیز بیان شده است.

4. Systematic cause

۵. سهیل عنایت الله، تحلیل لایه لایه ای علت ها، ص ۲۹.

6. Discourse/Worldview

۷. مرضیه فخرایی و مرضیه کیقبادی، ص ۱۳۷.

در این سطح، به بررسی گفتمان‌ها و جهان بینی‌هایی ارتباط دارد که از این موضوع پشتیبانی می‌کنند و اقدام به مشروع سازی آن می‌نمایند. آنچه از تحلیل گران در این سطوح خواسته می‌شود، یافتن فرآیندهای عمیق‌تر اجتماعی، زبانی و فرهنگی مستقل از بازیگر (عدم وابستگی به بازیگران) و تا حدی مستقل از نظام است. سهیل عنایت‌الله مطلوب این سطح را تشخیص فرض‌های عمیق‌تر موضوع می‌داند که بسیار مهم بوده و تلاش‌هایی جهت چشم‌اندازسازی مجدد مساله و موضوع صورت می‌گیرد. در این مرحله هست که می‌توان به اکتشاف این امر پرداخت که چگونه گفتمان‌های مختلف (همچون ایدئولوژی‌ها و جهان بینی‌های بیان شده از طریق تمدن‌ها و معرفت‌ها) بیش از یک علت یا میانجی یک موضوع هستند و در واقع آن را می‌سازند.^۱

به نظر می‌رسد، عنایت‌الله این لایه را تحت تاثیر اندیشه‌های فوکو ابداع نموده است، چرا که فوکو بار این باور بود که واقعیت، صرفاً پیروزی یک گفتمان بر گفتمان دیگر است و آینده پژوهی انتقادی، تاریخ غلبه گفتمان‌های موفق بر دیگر گفتمان‌هاست.^۲

۴) **سطح اسطوره‌ها- استعاره‌ها:**^۳ در این سطح، داستان‌های عمیق و الگوهای جمعی، یعنی ابعاد ناخودآگاه و اغلب احساسی مشکل، مساله یا تناقض وجود دارند.^۴ در این سطح، تحلیل گر، با نوعی باور درونی و احساسات سروکار دارد که بسیار عمیق و اغلب ناخودآگاه هستند که همیشه در پس پرده موضوعات قرار می‌گیرند و به روشنی قابل بیان نیستند. از همین روی در قالب اسطوره‌ها یا استعاره‌ها بیان می‌شوند.

اسطوره، یک سلسله باورهای اثبات نشده ایست که بدون نگرش انتقادی پذیرفته شده و برای توجیه یک نهاد اجتماعی مورد استفاده قرار می‌گیرد.^۵ این استعاره‌ها و اسطوره‌ها، در ملت‌ها و فرهنگ‌های متفاوت برای توصیف خود و جهان پیرامون خود، به کار گرفته می‌شود و بررسی آن، نشان دهنده عمیق‌ترین احساسات و باورهای درونی هر ملت است و به طور ناخودآگاه جهانی بینی‌ها و گفتمان‌هایی را در آن ملت پدید آورده و یا جهت می‌دهد.

۱. سهیل عنایت‌الله، تحلیل لایه لایه ای علت‌ها، ص ۲۹.

۲. مرضیه فخرایی و مرضیه کیقبادی، ص ۱۳۸.

3. Metaphor or Myth

۴. سهیل عنایت‌الله، تحلیل لایه لایه ای علت‌ها، ص ۳۰-۳۱.

۵. ریچارداسلاتر، ص ۳۱۵.

یکی از بهترین راه ها، جهت مطالعه اسطوره ها و استعاره های هر ملّتی، ادبیات کهن و آثار هنری آن ملّت و فرهنگ است.

بر اساس مباحثی که گذشت تحلیل لایه های علیّی از پژوهشگران مسائل اجتماعی می خواهد که به سطحی فراتر از چارچوب بندی های متعارف و موضوع ها برسد. چه بسیار تحلیل های علمی که گرایش به ماندن در لایه دوم و در نهایت لایه سوم موضوع دارند و از مهم ترین لایه یعنی سطح اسطوره ها و استعاره ها باز می مانند. این روش، ضمن آنکه خواهان انجام یک تحلیل عمیق است ولی بر یک سطح خاص متمرکز نیست. در حرکت رو به بالا و پائین در لایه ها می توان به ترکیب و یکپارچه سازی تحلیل و تلفیق پرداخت و در حالت افقی می توان به ترکیب گفتمان ها، شیوه های دانستن و جهان بینی ها و در نتیجه افزایش غنای تحلیل پرداخت.^۱ بر اساس همین، در هر لایه ای نیز سناریوهایی که تدوین می گردد، متفاوت ولی دارای اهمیّت خواهد بود.

عناصر لایه های روش تحلیل لایه های علیّی			
لایه اول	لایه دوم	لایه سوم	لایه چهارم
روندهای کمی	علل اجتماعی	ساختار اجتماعی	استعاره
مسائل	تغییر	زبانی	اسطوره
رویدادها	تحلیل موردی	فرهنگی	داستان های عمیق
موضوعات	نقش مقامات	گفتمان	ناخودآگاه
پیش فرض ها	شرح های فنی	فرض های عمیق تر	احساس بخشیدن به جهان
پیش داوری	بدون پرسش	نحوه بازنگری مساله	بینی
بدون پرسش		تحلیل گفتمان جهت خلق	طرح پرسش
		راهبرد	پرسش های معطوف به
		سناریوها	دگرگون سازی مساله و نیاز
		پرسش از مساله	به راهبرد برای این پرسش ها

۱. سهیل عنایت الله، تحلیل لایه لایه ای علّت ها، ص ۳۲.

به عنوان نمونه موضوع «مهاجرت به تهران» که با روش تحلیل لایه های علی صورت گرفته است را مشاهده می کنید.^۱

سطح تحلیل	موضوع یا مسأله	نمونه راهکارهای پیشنهادی
لیتانی	- جمعیت زیاد تهران - تمایل زیاد برای مهاجرت به تهران	- ایجاد سیاستهای تشویقی برای خروج از تهران - ایجاد سیاستهای تحدیدی برای ورود به تهران
سیستمی	- سیستم آموزشی متمرکز و وجود دانشگاه‌های معتبر در تهران - تجمیع بیمارستان‌ها و مراکز بهداشتی و درمانی پیشرفته در تهران - وجود امکانات سرگرمی بیشتر در تهران (نظیر سینما، پارک، مراکز تفریحی و ...) - امکان درآمدزایی بهتر و بیشتر در تهران - مرکزیت سیاسی و اداری تهران - مناسب نبودن سایر مناطق به خصوص روستاها و شهرهای کوچک برای کار	- ایجاد قطبهای دانشگاهی در مناطق مختلف کشور - ایجاد بیمارستانها و مراکز بهداشتی و درمانی پیشرفته در شهرستانها و تجهیز بیمارستانهای موجود آنها به امکانات پیشرفته جدید - اعطای وامهای بلاعوض و بلند مدت برای احداث مراکز تفریحی و سرگرمی در شهرستانها - تقویت قدرت اقتصادی شهرستانها از طریق تضمین‌های مالی و اقتصادی دولت (نظیر خرید تضمینی، اعطای تسهیلات مالی، اعطای کمکهای فنی و ...) - عدم تمرکز اداری
گفتمان / جهان‌بینی	- رواج الگوی توسعه با رویکرد شهرهای صنعتی متمرکز و صنایع بزرگ - الگوی توسعه با تولید محصولات عصر صنعتی - مکان زندگی پیش مدرن (روستاها و شهرهای کوچک) در جهان پسا مدرن کارکرد ندارد - ایجاد زیرساختهای فرهنگی و بهداشتی در تهران موجب هجوم جمعیت به آن می‌گردد. - انسانها به جای آنکه ایجادکنندگان فرصت‌های جدید باشند، به عنوان مصرف‌کنندگان منابع، الوده‌کنندگان محیط و دست و پاگیر در مواقع بحرانی هستند. - در جاهای کوچکتر مردم عادت دارند که در زندگی همدیگر دخالت کنند. - گرایش به مرکز برای زندگی بهتر و برخوردار شدن از امکانات - انحصاری مرکز بر پیرامون - آزادی‌های فرهنگی و اجتماعی در شهر بزرگتر	- الگوی توسعه با رویکرد صنایع کوچک و متوسط - گرایش بیشتر به تولید محصولات عصر قراضعتی (اطلاعاتی و خدماتی) - تغییر کارکردها و روابط حاکم بر مناطق روستایی و شهرهای کوچکتر - رواج تفکر صنعت کلیه در مناطق روستایی و شهرهای کوچک
استعاره / استعاره	- اگر می‌خواهی ماهی بزرگ بگیری به اقیانوس برو - تهران به عنوان سرزمین فرصت‌های اقتصادی و کوچک زیباست	- در هر نقطه از کشور فرصت‌های خاصی نهفته است - کوچک زیباست

پیش فرض های بنیادین روش تحلیل لایه های علی

پیش از ورود به بحث سطوح تحلیل لایه های علی، لازم است به پیش فرض های بنیادین این روش بپردازیم. بر اساس تحلیل های صورت گرفته، در این روش، چهار پیش فرض بنیادین وجود دارد. این پیش فرض ها عبارتند از:

- موضوعات مربوط به آینده، پیچیده و چند لایه هستند. از همین روی در تحلیل لایه های علی، موضوعات به مانند کوه یخی دانسته می شود که دارای سطوحی است و بخشی از آن بیرون آب و بخش زیادی از آن که از دیدگان پنهان است در زیر آب قرار گرفته است.
- با توجه به سطح مورد بررسی (سطوح چهارگانه)، تعاریف متفاوتی از موضوعات ارائه می شود.

۱. علی الله قنبری، ص ۳۵.

- ۳) با توجه به نوع تعریف ارائه شده، سیاست ها و راهبردهای پیشنهادی نیز متفاوت خواهد بود.
- ۴) بسته به سطح یا لایه مورد بررسی و تعریف ارائه شده، افراد و نهادهای مسئول و تاثیرگذار هم تغییر خواهند کرد.^۱

پژوهش های داخلی صورت گرفته بر اساس روش تحلیل لایه های علی

عنوان پژوهش	سال پژوهش	منبع
کاربرد آینده پژوهی در علوم سیاسی با تکیه بر روش تحلیل لایه لایه علّت ها	۱۳۸۹	مجله رهیافت های سیاسی و بین المللی، پائیز ۸۹، شماره ۲۳، صص ۱۶۹-۱۸۸.
آینده پژوهی رشته آموزش زبان فارسی به غیر فارسی زبانان در پرتوی الگوی تحلیل لایه ای علّت ها	۱۳۹۳	مجله پژوهش و نگارش کتب دانشگاهی، پائیز ۹۳، شماره ۳۴، صص ۹۶-۱۲۵.
آینده پژوهی روند همگرایی و وحدت دنیای اسلام	۱۳۹۴	فصلنامه تحقیقات سیاسی بین الملل، دانشگاه آزاد اسلامی واحد شهررضا، شماره ۲۳، تابستان ۹۶، صص ۱-۳۴.
واکاوی پدیده آواتاریسم با روش تحلیل لایه ای علّت ها	۱۳۹۴	مجله چشم انداز مدیریتی، شماره ۲۱، بهار ۹۴، صص ۲۶-۴۱.
همکاری علمی و فن آورانه میان صنایع دفاعی و دانشگاه ها (رویکرد تحلیل علی لایه ای)	۱۳۹۴	نشریه بهبود مدیریت، سال نهم، شماره ۴، زمستان ۹۴، صص ۵-۳۰.
بررسی موضوع مهاجرت به تهران با استفاده از روش تحلیل لایه لایه علی	۱۳۹۴	فصلنامه آینده پژوهی مدیریت، شماره ۱۰۲، صص ۲۷-۴۰.
مدل چند لایه تحلیل انتخاب یازده ریاست جمهوری	۱۳۹۵	مجله پژوهش سیاست نظری، شماره ۱۹، بهار و تابستان ۹۵، صص ۲۹-۶۵.
آینده پژوهی ساختار خانواده با رویکرد تحلیل لایه ای علّت ها با تاکید بر سطح گفتمانی	۱۳۹۵	پنجمین کنفرانس بین المللی روان شناسی و علوم اجتماعی.
برنامه درسی فرارشته ای مبتنی بر تحلیل لایه ای علی (مفروضه های فلسفی، دلالت ها و مدلی برای آموزش)	۱۳۹۶	مجله مطالعات برنامه درسی آموزش عالی، سال ۸، شماره ۱۶، پائیز و زمستان ۹۶، صص ۳۴-۷۰.
تحلیل علی لایه ای چالش های آینده پژوهی در ایران (آینده نگری در آینده پژوهی)	۱۳۹۶	مجله آینده پژوهی مدیریت، سال ۲۸، شماره ۱۰۹، تابستان ۹۶، صص ۱۵-۲۴.

۱. مرضیه فخرایی و مرضیه کیقبادی، صص ۱۲۹-۱۳۰.

فصلنامه آینده پژوهی مدیریت، سال ۲۸، شماره ۱۱۴، پائیز ۹۷، صص ۳۸-۵۲.	۱۳۹۷	تبیین قفل شدگی سیاستی حوزه فناوری های انرژی های تجدیدپذیر در ایران
مجله مطالعات راهبردی، شماره ۸۵، پائیز ۹۸، صص ۵۳-۸۱.	۱۳۹۸	بازنمایی درون گفتمانی کارآمدی جمهوری اسلامی در گام دوم انقلاب
فصلنامه سیاست، دوره ۴۹، شماره ۳، پائیز ۹۸، صص ۵۸۷-۶۰۶.	۱۳۹۸	آینده پژوهی توسعه سیاسی در ایران بر مبنای تحلیل بازدارنده ها
مجله راهبرد، سال ۲۸، شماره ۹۰، بهار ۹۸، صص ۸۷-۱۱۸.	۱۳۹۸	ارائه سناریوهای استعاره «خانه» در سبک نوین زندگی شهری مبتنی بر روش CLA
مجله مطالعات راهبردی دفاع ملی، شماره ۱۲، زمستان ۹۸، صص ۳۷۳-۴۰۴.	۱۳۹۸	آینده های بدیل پدیده های سالمندی جمعیت در ایران با استفاده از روش تحلیل علی لایه ای
مجله جامعه شناسی سیاسی جهان اسلام، بهار و تابستان ۹۹، سال هشتم، شماره ۱، صص ۲۳۹-۲۶۲.	۱۳۹۹	تحلیل لایه ای علت ها و پدیداری هویت های شیعه- ایران ستیز در آینده ی خاورمیانه با تأکید بر جامعه ی عراق

امتیازات و کاستی های روش تحلیل لایه های علی

از جمله مزایایی که برای این روش بیان شده است می توان به موارد زیر اشاره کرد:

- ۱) توجه به ابعاد عینی و ذهنی شکل دهنده به آینده.
- ۲) توان این روش برای گذر از سطحی نگری روش های متعارف شناخت به لایه های عمیق تر، شامل جهان بینی ها، ایدئولوژی ها، گفتمان ها، اسطوره ها و استعاره های شکل دهنده به آینده.
- ۳) به کارگیری رهیافت های نظری مختلف در این روش، شامل رهیافت تجربه گرایی، تفسیر گرایی و انتقادی.
- ۴) شناسایی عوامل شکل دهنده به آینده نه پیش بینی آینده.
- ۵) توجه به راه های مختلف کسب معرفت.
- ۶) روش تحلیل لایه های علی، دامنه و غنای سناریوها را گسترش می بخشد. به گونه ای که طیف وسیعی از سناریوهای ممکن و محتمل در خصوص موضوع مورد بررسی را در اختیار قرار می دهد.

۷) دامنه گسترده ای از افراد می توانند از آن استفاده کنند، چرا که به ترکیب بیان غیرمتنی و شاعرانه/هنرمندانه در فرآیند آینده پژوهی می پردازد.

۸) به دامنه ای از اقدامات تحول گرا اجازه حرکت و فعالیت می دهد.

۹) این روش می تواند منجر به اقدامات سیاسی ای شود که با استفاده از لایه های بدیل تحلیل به اطلاع رسانی پرداخت.

۱۰) روش تحلیل لایه های علی می تواند به تجدید وضعیت عمودی در تحلیل اجتماعی منجر شود؛ یعنی از نسبی گرایی پسامدرن به اخلاق جهانی.^۱

و از جمله کاستی ها و یا محدودیت های آن نیز می توان به موارد زیر اشاره کرد:

۱) به تنهایی توان پیش بینی آینده را ندارد و بهترین روش کاربرد آن، استفاده هم زمان با روش های دیگر هم چون تحلیل موضوع های نوپدید و چشم اندازسازی است.

۲) در این روش، زمان بسیاری زیادی را برای کشف عوامل موثر بر روی مسئله اختصاص داده می شود و دیگر وقت کافی برای طراحی اقدامات سیاسی وجود ندارد.

۳) موجب کاهش خلاقیت در تازه واردها در عرصه آینده پژوهی می شود چرا که به طبقه بندی واقعیت به جای چشم اندازسازی آزاد تمامی مسایل می پردازد.

۴) برای شماری از افراد به خصوص تجربه گرایان و نسبی گرایان پسامدرن این روش بسیار مشکل است. چرا که واقعیت را بدین گونه که در این روش آمده است را قبول ندارند.^۲

جمع بندی

هدف این روش، شناسایی عوامل شکل دهنده به آینده است نه پیش بینی آینده. تحلیل لایه های علی روشی است برای هدایت تحقیق به سمت ماهیت گذشته، حال و آینده. این روش، از تحلیل گر می خواهد، فراتر از چارچوب های متعارف مسایل حرکت کند و خود را به تحلیل یک سطح خاص محدود نکند. در این روش می توان با

۱. سهیل عنایت الله، تحلیل لایه لایه ای علت ها، پیشگفتار کتاب.

۲. همان.

حرکت میان لایه ها، به یکپارچه سازی تحلیل و ترکیب اقدام کرد و با حرکت افقی در لایه ها به ترکیب گفتمان ها، روش های کسب اطلاع و جهان بینی ها و در نتیجه افزایش غنای تحلیل رسید.

این روش با همه مزایا و کاستی هایی که دارد، یکی از پرکاربردترین روش های آینده پژوهی به شمار می آید که پژوهش های بسیاری در داخل و خارج از ایران بر اساس آن صورت گرفته است.

منابع

۱. اسلاتر، ریچارد، نواندیشی برای هزاره‌ی نوبین: مفاهیم، روش‌ها و ایده‌های آینده‌پژوهی، مترجمان: سیداحمد ابراهیمی و عقیل ملکی فر، اول، تهران: موسسه آموزشی و تحقیقاتی صنایع دفاعی، ۱۳۸۶.
۲. بیرو، آلن، فرهنگ علوم اجتماعی، مترجم: باقر ساروخانی، اول، تهران: انتشارات کیهان، ۱۳۶۷.
۳. حسینی مقدم، محمد کاربرد آینده پژوهی در علوم سیاسی با تکیه بر روش تحلیل لایه لایه علت ها، مجله رهیافت های سیاسی و بین المللی، پائیز ۸۹، شماره ۲۳.
۴. حیدری، امیرهوشنگ، آینده پژوهی، مجله اطلاعات و ارتباطات و دانش سیاسی، ۱۳۹۳، ش ۱۹۶.
۵. سیف نراقی، نادر، روش های تحقیق در علوم انسانی، اول، تهران: نشر مولف، ۱۳۵۹.
۶. عنایت الله، سهیل و ایوانامیلو بیچ، آینده پژوهی با روش تحلیل لایه ای علت ها، مترجم: مهدی مبصری و دیگران، اول، تهران: نشر شکیب، بی تا، پیشگفتار.
۷. عنایت الله، سهیل، تحلیل لایه لایه ای علت ها (نظریه و مورد کاوی های یک روش شناسی یکپارچه و متحول ساز آینده پژوهی- مجموعه مقالات)، مترجم: مسعود منزوی، دوم، تهران: موسسه آموزشی و تحقیقاتی صنایع دفاعی، ۱۳۹۵.
۸. فخرایی، مرضیه و مرضیه کیقبادی، نگاهی به روش های آینده پژوهی (معرفی شش تکنیک مهم و پر کاربرد در آینده پژوهی)، اول، تهران، آینده پژوه، ۱۳۹۳.
۹. قنبری، علی الله، بررسی موضوع مهاجرت به تهران با استفاده از روش تحلیل لایه لایه علی، فصلنامه آینده پژوهی مدیریت، شماره ۱۰۲.
۱۰. مرادی پور، حجت الله و مهدی نوروزیان، آینده پژوهی، مفاهیم و روش ها، فصلنامه رهیافت، شماره ۳۶، ۱۳۸۴.

11. Dator, James (ed) ,Futures Studies in Higher education: Advancing Futures, Wesport CT: Praeger, 2002.
12. Slaughter, Richard A. Integral Futures Methodologies, Special issue of Futures, Vol. 40, No. 2, 2008.
13. Riedy, Chris, An Integral extension of causal layered analysis, Futures, 40, 2008.
14. Dator, J. 'Theories, Methoda and Approach to Teaching Future Studies; A backward glance', Keynote speech, Tamkang university; international conference on Teaching Future Studies, November, 2002.
15. Ramos, Jose M. "Transcendence of a Method: the story of Causal Layered Analysis". In Inayatullah, Soheil. (Ed.). The Causal Layered Analysis reader, Taipei: Tamkang University Publication, 2014.
16. Conway, Maree, Using Causal Layered Analysis to Explore the Relationship Between Academics and Administrators in Universities, Journal of Futures Studies, 17(2), 2002.
17. Inayatullah, Soheil, 'Causal Layered Analysis: Poststructuralism as Methods', Futures, vol 30, No 8, 1998.

18. Inayatullah, Sohail, *Questioning the Future: Methods and Tools for Organizational and Societal Transformation*, Tamkang University Press: Graduate Institute of Futures Studies, 2007.
19. Inayatullah, Sohail, *The Causal Layered Analysis (CLA) Reader theory and case study of an Integrative and Transformative Methodology*. Tamkang University, 2007.